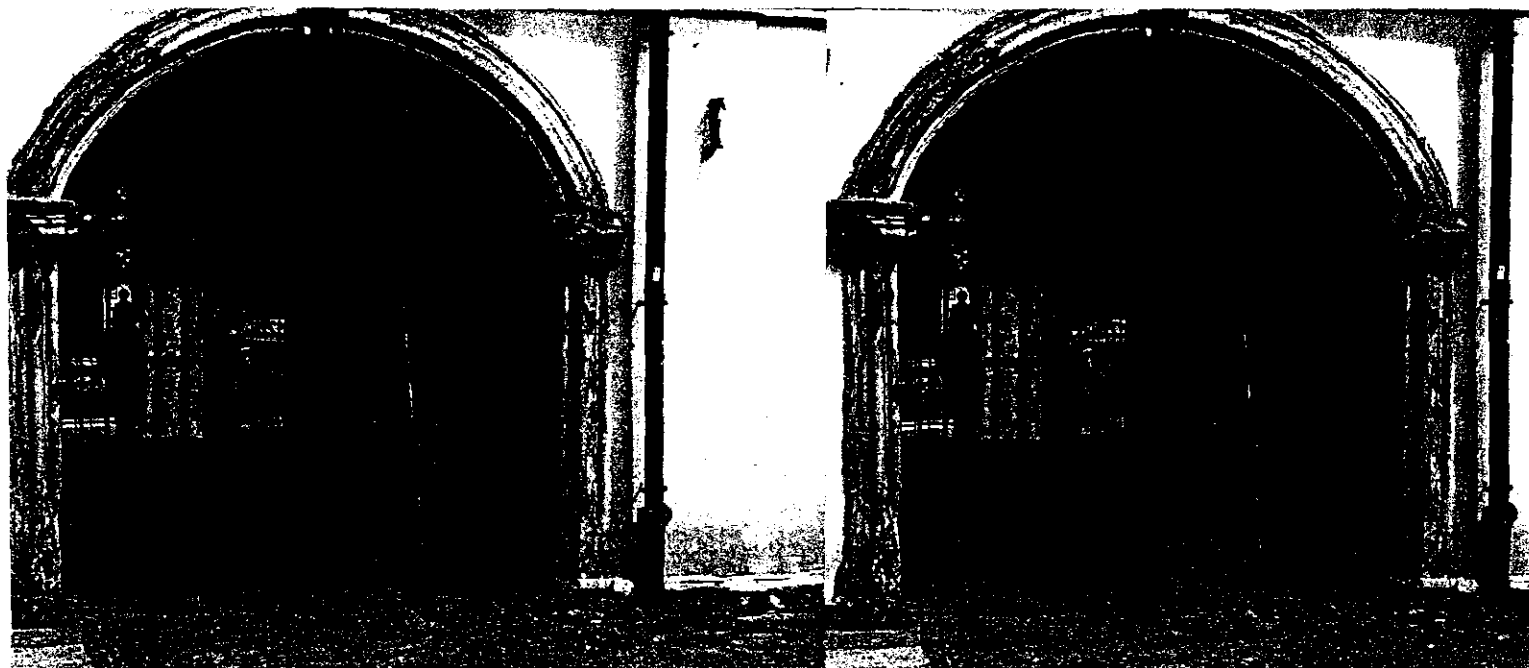

PRACOWNIA DOKUMENTACJI ZABYTKÓW
"ARKADA"
43-300 BIELSKO-BIAŁA
ul. Żółtych Kłosów 56

BADANIA STRATYGRAFICZNE
WRAZ Z DOKUMENTACJĄ POBADAWCZĄ
ORAZ
PROGRAM PRAC
KONSERWATORSKICH
BUDYNKU
ZABYTKOWEJ OFICYNY WSCH.
W ZESPOLE
ZAMKOWO - PARKOWYM
W ŻYWCU

artysta plastyk
KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
mgr JAROSŁAW SZPAKOWICZ
43-300 BIELSKO-BIAŁA, UL. WITA STWOSZA 45
DYPLOM ASP KRAKÓW NR 3283

Bielsko-Biała, czerwiec 2006

Spis treści:

- I Cel i zakres opracowania
- II Rys historyczny
- III Charakterystyka obiektu
- IV Stan zachowania i przyczyny zniszczeń
- V Badania sondażowe ścian i sklepień przechodu oraz kamieniarki portali
- VI Wnioski i założenia konserwatorskie
- VII Program prac konserwatorskich
- VIII Materiały źródłowe
- IX Archiwalia
- X Fotografie

I Cel i zakres opracowania

Zakres opracowania obejmuje analizę wyników stratygraficznych badań konserwatorskich wnętrza (tj. ścian i sklepień), oraz kamiennych portali bram przechodu budynku wschodniej oficyny zamkowej, wraz z analizą historyczną (w oparciu o kwerendy archiwalne). Ma to na celu określenia pierwotnej formy obiektu, wystroju, oraz jego walorów zabytkowych i architektonicznych. Na bazie w/w badań i analiz sformułowano wnioski i zalecenia konserwatorskie dotyczące możliwości i zasad prowadzenia prac budowlano – konserwatorskich obiektu, w związku z planowaną jego adaptacją na funkcję centrum informacji. Opracowanie obejmuje również szczegółowy program prac konserwatorskich odnoszących się do zabytkowych elementów wystroju obiektu. Jednocześnie należy stwierdzić, że badania zawężono do sieni i portali, gdyż pozostałe wnętrza (szalety, punkty agencji ubezpieczeniowych, siedziba Towarzystwa Miłośników Ziemi Żywieckiej) współcześnie zostały wielokrotnie przekształcone z niemal całkowitym zatarciem pierwotnej formy. Nie zostały też przeprowadzone badania sondażowe na elewacjach zewnętrznych w celu stwierdzenia ich pierwotnej kolorystyki, gdyż oficyna wschodnia winna być pod tym względem ujednolicona z oficyną pn, dla której wcześniej opracowano dokumentację konserwatorską, poprzedzoną stosownymi badaniami. Jednakże wnioski i założenia konserwatorskie warunkujące opracowanie projektu architektoniczno - budowlanego, jak również realizacji prac remontowo-adaptacyjnych - odnoszą się do całości obiektu.

Celem opracowania jest określenie zakresu niezbędnych prac, oraz sposobu ich realizacji (w odniesieniu do prac konserwatorskich) zmierzających do zachowania i utrwalenia walorów zabytkowych obiektu, jak również przywrócenia elementów zatartych bądź wtórnie przekształconych.

II Rys historyczny

Założenie zespołu zamkowego datuje się na przełom XV/XVI wieku i przypisuje ówczesnym właścicielom ziemskim Komorowskim. Budowa starego zamku została rozpoczęta prawdopodobnie po 1485 roku przez Mikołaja Komorowskiego. W latach 1566/69 Jan Spytek Komorowski rozbudował zamek w czworoboczną rezydencję renesansową. Na przełomie XVI/XVIIw. powstał park zamkowy w formie geometrycznego ogrodu włoskiego (przekształcony w angielski park romantyczny w pocz. XIXw, a następnie w 2 poł. XIXw w park naturalistyczny). Kolejna przebudowa zamku miała miejsce w I poł. XVII wieku, kiedy obiekt był własnością królewską.

Od 1678r. Żywiecczyzna należała do rodziny Wielopolskich. Majątki te z czasem uległy podziałom między kolejnych spadkobierców. Część Żywiecczyzny z Żywcem i zespołem zamkowo-parkowym, jeden ze spadkobierców – Adam Wielopolski w 1838r. sprzedał Arcyksięciu Ludwikowi Habsburgowi. Karol Ludwik Habsburg polecił sporządzić inwentaryzację rysunkową założenia. Według inwentaryzacji od północy, wschodu i południa otaczał zamek ciąg oficyn. Oficyny wybudował w 1709r. poprzedni właściciel majątku Franciszek Wielopolski. Oficyny były parterowe, zbudowane w stylu barokowym. Skrzydło północne i część skrzydła wschodniego tych oficyn zachowało się do dzisiaj. Jedną z nich stanowi oficyna wschodnia, objęta niniejszym opracowaniem. Budynki były w złym stanie technicznym z wyjątkiem tzw. pałacu Andrzeja Wielopolskiego (obecnie część pd. skrzydła „nowego zamku”). Karol Ludwik zamieszkiwał w tej części budowli sporadycznie. W 1847r. właścicielem zespołu został arcyksiążę Albrecht, który na terenie Żywiecczyzny prowadził ożywioną działalność gospodarczą. W 1882r. arcyksiążę przystąpił do przebudowy zamku, chcąc uczynić z niego okazałą rezydencję magnacką. Projekty przebudowy opracował najprawdopodobniej jego architekt Karol Pietschka. W latach 1883-85 Pietschka dobudował piętro nad częścią oficyn południowych. W 1895r. objął zamek arcyksiążę Karol Stefan, który zamieszkał tu na stałe. Doprowadził do stworzenia nowego, piętrowego skrzydła północnego, które powstało z przebudowania i nadbudowania oficyn wschodnich. Tzw. „Nowy Trakt” prawdopodobnie zaprojektował następca Pietschki, architekt Emil Irius. Skrzydło, którego budowę ukończono w 1899r. jak na owe czasy było bardzo nowoczesnie urządzone, posiadało m. in. łazienki i ogrzewanie parowe. Około 1898r. ukończono budowę (także prawdopodobnie według projektu Iriusa) krótkiego skrzydła, tzw. „pawilonu rozrywkowego” dostawionego od wschodu do skrzydła południowego, a połączonego z nim węższą przewiązką.

Z dawnych oficyn zachowane do dziś w całości skrzydło północne i częściowo wschodnie z bramą wjazdową. W 1841 oficyny zostały częściowo przebudowane. W oficynie pn wprowadzono nowe podziały wewnątrz, w oficynie wsch. przebudowano dach z uskokowego (jak zachowany do dziś na oficynie pn) na jednolity dwuspadowy, przebudowano elewacje, przystosowując obiekty do potrzeb użytkowych i estetycznych ówczesnego właściciela Karola Ludwika Habsburga. W skrzydle północnym do 1939r. mieściły się wozownie i stajnie. W skrzydle wschodnim mieszkania dla służby. Współcześnie w procesach adaptacyjnych wnętrza oficyn częściowo przebudowano z wprowadzeniem kolejnych wtórnych podziałów (w oficynie pn m.in. wprowadzono przepierzenia w części zach. na potrzeby warsztatów, w części wsch. na potrzeby chlewni, oficynę wschodnią przystosowano do funkcji siedziby Towarzystwa Miłośników Ziemi Żywieckiej, oraz szaleatów miejskich, co spowodowało daleko posuniętą modernizację).

III Charakterystyka obiektu

Oficyna zbudowana na rzucie podłużnym, od str. pd. przylega do budynku tzw. „nowego zamku”, od strony pn do usytuowanej prostopadle oficyny pn. – dawnej stajni i wozowni. Jest to obiekt parterowy, niepodpiwniczony, przykryty dwuspadowym, symetrycznym dachem, z trzecią połacią od strony pd. W dachu świetliki strychowe konstrukcji drewnianej. W połowie długości przechód przelotowy z ul. Zamkowej na dziedziniec zewnętrzny założenia zamkowego. Przechód sklepiony kolebkowo z lunetami. Wejścia przechodu ujęte ozdobnymi, arkadowymi portalami kamiennymi z szaro-ugrowego piaskowca karpackiego, w bramach stalowe kraty kute dwuskrzydłowe z furtami. Posadzka przechodu ceramiczna (cegła klinkierowa). Elewacje otynkowane z wystrojem architektoniczno-sztukatorskim w postaci gzymsów (działowy i wieńczący) oraz opasek okiennych ozdobnych dekoracją wstęgową zwieńczoną palmetą wykonanych techniką odlewów. W oknach kraty koszarowe kute, stylizowane. Dach kryty dachówką ceramiczną –mnich-mniszka, połąć po pn skrzydła od strony zach. kryta papą.

Wnętrza oficyny (z wyjątkiem przechodu) całkowicie zmodernizowane z zatarciem pierwotnej formy. W części pd funkcjonują szalety miejskie, w części pn Towarzystwo Miłośników Ziemi Żywieckiej. We wnętrzach stropy drewniane z otynkowaną podsufitką.

IV Stan zachowania

Oficyna wsch. (w odróżnieniu do oficyny pn) znajduje się w stałym użytkowaniu, dzięki czemu jej stan jest znacznie lepszy. Jednakże w trakcie użytkowania nie prowadzono systematycznych remontów i zabezpieczeń, w związku z czym obecny stan techniczny nie zapewnia właściwego zabezpieczenia obiektu oraz pożądanej estetyki: znacznie zużyte pokrycie dachu powodujące miejscowe nieszczelności, z kolei doraźne zabezpieczenie części dachu nowym pokryciem z papy spowodowało dysonans architektoniczny, stolarka okienna w dużym zbutwiała i wypaczona, ściany elewacji zewnętrznych w partiach przyziemia częściowo zawilgocone, co powoduje miejscowe złuszczenia i odpażenia tynku i farby (jednakże bez stwierdzenia ubytków w tynku i wystroju architektoniczno-sztukatorskim), kamienne portale bram znacznie uszkodzone z ubytkami spowodowanymi erozją i uszkodzeniami mechanicznymi. W portalu wsch. brak elementów podstawy w postaci 2 kamiennych słupów dźwigających łuk arkadowy od strony wsch. (analiza wykazuje, że słupów nie było już w latach 50-tych XXw), niekompletne bądź przekształcone kraty bram (w bramie wsch. brak skrzydła furty, krata bramy wzmocniona niekorzystnie stalowymi zastrzałami), uproszczona forma świetlików dachowych. Ściany i sklepienie przechodu znajdują się w stanie zadowalającym (nie stwierdzono ubytków wyprawy tynkarskiej), jednakże wtórna warstwa wierzchniej farby emulsyjnej ulega złuszczeniom. Elewacje zewnętrzne pomalowane powierzchniowo farbą emulsyjną, pod względem kolorystyki w sposób niekonsekwentny i niejednorodny: od strony ul. Zamkowej i w przechodzie w kolorze kakaowym, od strony dziedzińca zamkowego w kolorze białym. Realizowane współcześnie remonty odświeżające elewacje przy zastosowaniu farb emulsyjnych spowodowało niekorzystne uszczelnienie murów, co spowodowało dezintegrację i osłabienie spodniej warstwy tynków, skutkujące odpażeniami tynków i złuszczeniami farby.

Współcześnie – w latach 70-tych XXw. przeprowadzono gruntowny remont adaptacyjny oficyny w związku z adaptacją na funkcję siedziby Towarzystwa Ziemi Żywieckiej, oraz szaleatów miejskich. Uporządkowano wówczas w dużym stopniu artykulację elewacji w nawiązaniu do ogólnej architektury budynku, z przywróceniem zatartego wystroju:

prześwietlono część zamurowanych otworów okiennych z odtworzeniem ozdobnych opasek okiennych, z wprowadzeniem stosownej stolarki okiennej. W okna wstawiono stylowe, kute kraty koszarowe, w stylu krat okiennych dorobiono kutą bramę 2-skrzydłową z furką od strony ul. Zamkowej (do tej pory istniała tylko jedna krata bramna - od strony dziedzińca zamkowego - zachowana pierwotna), oraz dorobiono stylową latarnię ścienną na kutym wysięgniku. Zmieniono pokrycie dachu z dachówki karpiówki na mnich-mniszkę, przebudowano świetliki dachowe ze zmianą ich architektury. Wnętrza zostały gruntownie zmodernizowane ze znacznym zatarciem pierwotnego układu przestrzennego i wystroju. Część wprowadzonych rozwiązań było niekorzystnych dla walorów zabytkowych obiektu: w przechodzie (od strony ul. Zamkowej) wprowadzono otwór drzwiowy przecinający łuk sklepienia, uproszczono też dekoracyjne zakończenie spływu sklepienia na ścianie. Elewacje szaleńców od ul. Zamkowej rozwiązano wyłącznie pod względem funkcjonalnym, bez troski o nadanie stosownej architektury.

Oficina pierwotnie posiadała architekturę analogiczną jak zachowana w pierwotnej formie oficyna pn. (dach wysoki, uskokowy), jednakże na skutek późniejszej przebudowy (prawdopodobnie po roku 1841) uzyskała obecną formę i wystrój. Istotnych zmian dokonano również wewnątrz. Wprowadzono nowe, wewnętrzne podziały wnętrza i zmiany funkcji. Współcześnie również dokonywano znacznych przekształceń wynikających z adaptacji na nowe funkcje. W procesach adaptacyjnych obiekt stopniowo tracił dawną formę i wystrój. M. in. pozbawiono portal bramy od strony wsch. kamiennych słupów wspierających łuk arkadowy, częściowo (niekorzystnie) przekształcono architekturę przechodu, oraz formę niektórych otworów elewacji. Zasadniczo jednakże obiekt zachował spójną i jednolitą bryłę, architekturę i wystrój architektoniczno-sztukatorski z połowy XIXw.

W obecnym stanie obiekt wymaga podjęcia kompleksowych prac remontowo-zabezpieczających, z koniecznością rewaloryzacji zatartych bądź przekształconych elementów formy i wystroju architektonicznego, które spowodują uporządkowanie architektury obiektu, oraz przywrócenie jego walorów zabytkowych. Ponadto planowana adaptacja ma na celu wprowadzenie stosownej funkcji użytkowej - bardziej prestiżowej, jak również powiązanej z ogólną funkcją założenia zamkowego, co uzasadnia wysoka wartość zabytkowa obiektu.

V Badania stratygraficzne ścian i sklepienia przechodu, oraz portali bramnych

Miejsca wykonania odkrywek sondażowych:

- Próbką 1 – pn ściana przechodu (fot. 20)
- Próbką 2 – pn ściana przechodu (fot. 21)
- Próbką 3 – pd ściana przechodu (fot. 22)
- Próbką S1 – sklepienie przechodu (fot. 28)
- Próbką S2 – sklepienie przechodu (fot. 26)
- Próbką S3 – sklepienie przechodu (fot. 27)
- Próbką 4 – dekoracja sztukatorska – palmeta sklepienia przechodu (fot. 23)
- Próbką 5 – dekoracja sztukatorska – palmeta sklepienia przechodu (fot. 24)
- Odkrywka naturalna – portal bramny wejścia zach. – słup, głowica, łuk arkadowy (fot. 8)
- Odkrywka naturalna – portal bramny wejścia zach. – słup i baza (fot. 10)
- Odkrywka naturalna – portal bramny wejścia wsch. – głowica (fot. 36)

Wyniki:

Ściany przechodu:

Na ścianach ceglanych stwierdzono dwie warstwy tynku wapienno-piaskowego: pierwotny tynk z XVIII w. zatarty powierzchniowym tynkiem wapiennym, na nim warstwa późniejszego tynku wapienno-piaskowego, również z wierzchnią gładzią, zatarta na gładko. Na zacierce tynkowej kilka warstw białej wapiennej pobiałą, oraz dwie kolejne warstwy farby emulsyjnej: biała i w kolorze kakaowym. Na ścianie pn zblendowany portal oprawiony blokami kamiennymi dawnego wejścia. Na ścianach przechodu nie stwierdzono śladów występowania polichromii i innych elementów wystroju.

Warstwa oryginalna:

Bezpośrednio na tynku wapienno – piaskowym stwierdzono obecność pobiałą wapiennej, która stanowiła oryginalną kolorystykę ścian przechodu.

Sklepienie przechodu:

Na sklepieniu kolebkowym z lunatami konstrukcji ceglanej stwierdzono dwie warstwy tynku wapiennego: pierwotny tynk z XVIII w. zatarty powierzchniowym tynkiem wapiennym, na nim warstwa późniejszego tynku wapienno-piaskowego, również z wierzchnią gładzią, zatarta na gładko. Na zacierce tynkowej kilka warstw białej wapiennej pobiałą, oraz kilka kolejnych warstw farby emulsyjnej w kolorach: biały, jasny popiel, biały.

Wcięcia lunet zakończone dekoracją sztukatorską w postaci trójlistnych palmet wykonanych w technologii odlewu cementowego na bazie cementu romańskiego w kolorze ciepłoszarym (analogicznie jak opaski okienne elewacji ozdobne dekoracją wstęgową zwieńczoną palmetą), odlew pomalowany farbą wapienną, kolejną warstwę stanowi gładź gipsowa, na której tynkowej kilka warstw białej wapiennej pobiałą, oraz kilka kolejnych warstw farby emulsyjnej w kolorach: biały, jasny popiel, biały.

Sklepienia wyodrębnione architektonicznie od ścian ozdobnymi spływami. Na sklepieniach przechodu nie stwierdzono śladów występowania polichromii i innych elementów wystroju.

Warstwa oryginalna:

Pierwotny wystrój sklepień stanowiła wyprawa tynkowa z tynku wapiennego, pomalowana pobiałą wapienną. Trójlistna palmeta pomalowana pobiałą jak całość sklepienia. Akcenty dekoracyjne w postaci palmet sklepienia nie stanowią pierwotnego wystroju przechodu. Zostały najprawdopodobniej wprowadzone w czasie przebudowy oficyny w XIXw., wraz z dekoracją okienną w postaci ozdobnych wstęgowych opasek z palmetą.

Portale przechodu:

Portale arkadowe składające się z łuku arkadowego ze zwornikiem, słupów podtrzymujących łuk, baz i głowic wykonane są w całości z kamienia – piaskowca karpackiego w odcieniu szaro-ugrowym. Na kamiennym podłożu kilka warstw farby klejowej i emulsyjnej, w zróżnicowanej kolorystyce, miejscowo – na różnych poziomach – wypełnienia ubytków zaprawa cementową.

Ostatnia warstwa z podkreśleniem architektury portali (słupy i bazy w kolorze beżowym, głowice i zwornik w kolorze ciemno-kakaowym, łuk w kolorze białym).

Warstwa oryginalna:

Całość portalu składająca się z łuku arkadowego ze zwornikiem, słupów podtrzymujących łuk, baz i głowic wykonane w całości z kamienia piaskowca karpackiego w odcieniu szaro-ugrowym. Pierwotna forma portali – czysty, eksponowany kamień wszystkich elementów od strony zewnętrznych elewacji, oraz kamienne odwrocia portali od strony przechodów. W portalu wsch. (od ul. Zamkowej) stwierdzono brak słupów i baz podtrzymujących łuk arkadowy portalu (na fot. archiwalnej z 1959r. uwidacznia się już ich brak).

VI Wnioski i założenia konserwatorskie

Adaptacja obiektu winna uwzględniać jego historyczną funkcję, wartości zabytkowe, jak również konieczność wyeksponowania tych wartości. Obiekt należy zachować z bezwzględnym utrzymaniem jego bryły, gabarytu i elewacji wraz z wystrojem architektonicznym, jak również rekonstrukcją elementów zatartych lub wtórnie przekształconych, ponadto należy uporządkować pod względem architektonicznym wszelkie wtórne i niekorzystne przekształcenia, w nawiązaniu do pierwotnej formy i architektury.

Funkcja użytkowa

- Oficyna zamkowa ze względu na wysokie walory zabytkowe i architektoniczne winna być przeznaczona na cele użyteczności publicznej z umożliwieniem powszechnego dostępu do obiektu. Zaleca się wiodącą funkcję kulturalną, jako uzupełnienie bądź rozwinięcie wiodącej funkcji muzealnej starego zamku i oficyny pn i stajni cugowej (w perspektywie). Planowaną funkcję centrum informacji turystycznej w miejscu obecnych szaletów uznaje się jako dopuszczalną gdyż jest adekwatna i spełnia w/w kryteria. Z powyższych względów dopuszcza się również utrzymanie w skrzydle pn obecnej funkcji (TMZŻ),
- W celu ujednolicenia funkcjonalnego obiektu należy wyprowadzić z niego drobne punkty usługowe w postaci agencji ubezpieczeniowych itp. Uniemożliwiają one spójne utrzymanie i jednolite zagospodarowanie obiektu, jak również wprowadzają agresywne, krzykliwe i niekontrolowane elementy komercyjne w postaci reklam, szyldów, tablic itp.

Elewacje

- Elewacje należy remontować z zachowaniem istniejącego, pierwotnego wystroju, oraz dokonać rekonstrukcji elementów usuniętych, zatartych lub wtórnie przekształconych, a posiadających istotne znaczenie dla walorów zabytkowych i architektonicznych obiektu.
- W skrzydle pd (ob. szalety) należy opracować formę architektoniczną elewacji (forma, gabaryty, oprawy otworów drzwiowych i okiennych) z wprowadzeniem stosownej w formie stolarki okiennej i drzwiowej,
- W skrzydle pn – elewacja od strony ul. Zamkowej w części pn - dopuszcza się wprowadzenie nowego otworu drzwiowego w formie (oprawie i gabarytach)

analogicznej jak wejście do siedziby TMZZ (nin. wejście z ul. Zamkowej jest przewidziane w związku z adaptacją przyległej części oficyny pn na funkcję gastronomiczną),

- Ze ścian elewacji należy usunąć wtórne nawarstwienia w postaci farb emulsyjnych, uzupełnień z tynków cementowych – przywracając gładkie tynki mineralne. Zakłada się usunięcie całej powierzchni wtórnych nawarstwień, a następnie usunięcie w niezbędnym zakresie partii tynków całkowicie zniszczonych, gdyż pozostawienie ich nawet po impregnacji nie zagwarantuje wymaganej trwałości. Zrekonstruować ubytki po wzmocnieniu ceglanego podłoża oraz pomalować ściany, według technologii założonej w programie prac konserwatorskich.
- Elementy dekoracji architektonicznej wykonane w narzucie: gzymsy, lizeny – po usunięciu wtórnych nawarstwień elementy te zostaną zachowane w maksymalnym stopniu. Zrekonstruowane zostaną tylko te, których pozostawienie nie jest możliwe ze względów technicznych. Elementy pozostawione zostaną wzmocnione impregnacją, uzupełnione w celu odzyskania pierwotnej formy w technologii przewidzianej w programie prac. Rekonstrukcja metodą ciągnięcia w narzucie z użyciem wzorników wykonanych na elementach oryginalnych.
- Elementy dekoracji architektonicznej wykonane metodami odlewniczymi: obramienia okien – po dokładnym oczyszczeniu i uzupełnieniu ubytków powierzchni, elementy te zostaną wzmocnione impregnacją i stabilnie osadzone w pierwotnym miejscu. Tylko elementy całkowicie zniszczone zostaną zrekonstruowane metodą odlewania z form zdjętych z oryginalnych wzorów.
- Elewacje należy wykończyć wg kolorystyki przyjętej w opracowanym projekcie kolorystycznym dla oficyny pn. (pomimo, iż stwierdzono w oparciu o przeprowadzone badania sondażowe - jako pierwotną warstwę wykończeniową wapienną pobiałę - którą potwierdza dostępna ikonografia archiwalna - w celu podniesienia efektu estetycznego dopuszczono w projekcie wzbogacenie kolorystyki elewacji, w celu lepszego podkreślenia i wyeksponowania walorów architektonicznych obiektu.
- W skrajnym oknie skrzydła pn elewacji zach (od strony dziedzińca zamkowego) należy wymienić istniejącą kratę międzyokienną na zewnętrzną – koszową, w formie analogicznej jak istniejące, pozostałe kraty okienne (w celu ujednolicenia architektury elewacji),
- Remont lub wymiana stolarki okiennej na drewnianą o analogicznej formie jak obecna (kolorystyka stolarki okiennej, drzwiowej, oraz obudowa deskowania mansard jednolita – według rozwiązań przyjętych w projekcie),
- Elewacje i bryłę budynku należy oczyścić z wtórnych i zbędnych instalacji itp.,

Przechód

- Portale kamienne bram przechodu oraz zblendowany (ślepy) portal w ścianie przechodu należy poddać specjalistycznej konserwacji z ekspozycją kamienia: po usunięciu

wtórnych nawarstwień i dokładnym oczyszczeniu powierzchni kamienia, zostanie on wzmocniony impregnacją. Pęknięcia materiału zostaną sklejone, a ubytki naśladowczo uzupełnione gotowymi kitami mineralnymi zgodnie z programem prac konserwatorskich. W portalu elewacji wschodniej należy zrekonstruować przez ich odtworzenie dwa słupy z bazami wykonane z bloków kamiennych – w oparciu o zachowane słupy w portalu elewacji zach. (od strony dziedzińca zamkowego). Kamieniarka w całości po zahydrofobizowaniu będzie eksponowana w czystym kamieniu.

- Należy zachować istniejące kraty bram przechodu. Należy przy tym usunąć wtórne, niekorzystne przekształcenia kraty zach. (od strony dziedzińca zamkowego) w postaci przekątnych i poziomych zastrzałów wzmacniających z płaskownika, oraz zmniejszyć zamki i klamkę furty na stylowe. Dopuszcza się wprowadzenie elementów wzmacniających konstrukcję, w postaci zharmonizowanej stylistycznie i technologicznie (płaskownik przewlekany przez pręty kraty). Kratę bramy wsch. (od strony ul. zamkowej) należy uzupełnić o skrzydło furty (być może jest zdjęte i zdeponowane, jeśli nie, należy odtworzyć w formie analogicznej jak skrzydła główne tej bramy).

Uwaga!

Obie kraty bram przechodu są zróżnicowane pod względem formy. Krata zach. (od dziedzińca zamkowego) stanowi wyposażenie z czasu przebudowy oficyny w XIX w., natomiast krata bramy wsch. (od strony ul. Zamkowej) jest dorobiona w latach 70-tych XX w. wraz z kratami koszowymi okien i latarnią ścienną na wysięgniku, w związku z czym te elementy charakteryzują się jednolitą formą stylistyczną i są zharmonizowane z architekturą oficyny. W związku z powyższym zasadne jest zachowanie kraty wsch. jako zgodnej z pozostałymi elementami kowalskiego wyposażenia, jak również zachowanie zabytkowej kraty zach. stanowiącej pierwotne wyposażenie. Próba ujednolicenia tych elementów wiązałaby się ze zbyt dużymi nakładami przy umiarkowanym efekcie, w związku z czym jest nieuzasadniona.

- Z prawej strony bramy przechodu od strony dziedzińca zamkowego należy odtworzyć brakującą latarnię ścienną na ozdobnym wysięgniku, wzorując się na formie istniejącej latarni bramy od l. zamkowej (pierwotna latarnia zawieszona była na odlewany, żeliwny wysięgnik, o czym świadczy jego zachowany fragment tkwiący w ścianie. Jednakże w celu ujednolicenia formy latarni należy wzorować się na dorobionej współcześnie - istniejącej latarni od strony ul. Zamkowej).
- Wszystkie elementy żelazne kutę (kraty okienne, kraty bram, latarnie) należy oczyścić, oraz zabezpieczyć zgodnie z programem prac konserwatorskich.
- Na sklepieniu przechodu należy zawiesić oprawę oświetlenia w formie zharmonizowanej z podobnym wyposażeniem obiektu (np. analogiczną latarnię jak istniejącą na wysięgniku na elewacji wsch., ale w formie podwieszanej na sklepieniu na łańcuchu),
- Posadzkę klinkierową przechodu należy oczyścić, uzupełnić ubytki i zakonserwować.
- Ze ścian i sklepień przechodu należy usunąć wtórne nawarstwienia w postaci farb emulsyjnych i innych wtórnych nawarstwień – przywracając gładkie tynki mineralne. Właściwe tynki - niesprawne i odspojone należy usunąć i uzupełnić. Zrekonstruować ubytki oraz pomalować ściany (w sposób i na zasadach jak dla elewacji – patrz wyżej).

Ściany i sklepienie przechodu należy wykończyć w nawiązaniu do kolorystyki elewacji zewnętrznych (pomimo, iż stwierdzono w oparciu o przeprowadzone badania sondażowe - jako pierwotną warstwę wykończeniową wapienną pobiałę - którą potwierdza dostępna ikonografia archiwalna - w celu podniesienia efektu estetycznego dopuszcza się w projekcie wzbogacenie tej kolorystyki, w celu lepszego podkreślenia i wyeksponowania walorów architektonicznych przechodu).

- Istniejące wejście w przechodzie od strony ul. Zamkowej należy zlikwidować z odtworzeniem naruszonej przez przekłucie otworu formy łuku sklepienia. Ewentualnie dopuszcza się utrzymanie istniejącego wejścia, jednakże z jego przesunięciem i przebudową umożliwiającą uzupełnienie łuku sklepienia.
- Należy odtworzyć brakujące ozdobne zakończenie spływu sklepienia na ścianie pod przechodu,

Dach

- Dopuszcza się zmianę całości pokrycia dachu (dachówka ceramiczna – mnich-mniszka, oraz pokrycie bitumiczne) na jednolite na całości oficyny w postaci dachówki ceramicznej mnich – mniszka (zgodnie z pierwotną formą), lub dachówkę ceramiczną karpiówkę w układzie analogicznym jak na oficynie pn,
- Konstrukcję więźby dachowej należy zachować, dokonując jej niezbędnej naprawy, z niezbędną wymianą elementów osłabionych bądź zerodowanych,
- Dopuszcza się adaptację poddasza z ewentualnym jego dociepleniem od wewnątrz. Docieplenie jednak nie może zacierać formy i widoku konstrukcji więźby dachowej. Więźbę należy utrzymać w naturalnej kolorystyce,
- Istniejące lukarny dachowe należy zachować, zmienić ich pokrycie dachowe zgodnie z całością dachu. Odeskowane ściany lukarn należy wyremontować przez oczyszczenie, ewentualną wymianę elementów zerodowanych, zabezpieczenie przez impregnację, z zachowaniem naturalnej struktury i kolorystyki drewna (kolorystykę ścianek lukarn należy ujednolicić z kolorystyką stolarki okiennej i zewnętrznej stolarki drzwiowej). Lukarny uproszczone w formie przez wprowadzenie atrap attyk blaszanych należy przebudować w nawiązaniu do zachowanych we właściwej formie. Okucia lukarn wykonać z blachy miedzianej.

Wnętrze

- Ze względu na znaczne współczesne przekształcenie i modernizację wnętrz brak jest elementów wymagających zachowania, w związku z czym sposób ich aranżacji pozostawia się według uznania autora projekt adaptacji. Należy przy tym uwzględnić potrzebę nawiązania formy niektórych elementów wyposażenia wnętrz do ogólnej architektury obiektu, takich jak stolarka drzwiowa (stolarkę wewnętrzną drzwi należy wprowadzić płycinową utrzymaną w jednolitej kolorystyce i formie wynikającej z tradycji), czy posadzki (posadzki z materiałów naturalnych, jak kamień, np. płyty kamienne z piaskowca, utrzymane w powierzchni matowej, lub ceramiczne, bądź z prefabrykatów, w formie nawiązującej do tradycyjnej architektury budynku). Wnętrza

należy pomalować w kolorystyce stonowanej, pastelowej, lub pobielonej wg uznania projektanta.

Zabezpieczenia

- Ze względu na zawilgocenie murów z powodu wód gruntowych należy wykonać ich osuszenie i izolację. Prace te winny być wykonywane przed podjęciem pozostałych prac remontowo-adaptacyjnych.
- Należy dokonać przeglądu rynien i rur spustowych. Elementy niesprawne, nieszczelne i uszkodzone należy wymienić. Ze względu na to, że część rynien jest miedzianych, rynny i rury spustowe przeznaczone do wymiany należy zastąpić miedzianymi w celu ujednolicenia.

VII Program prac konserwatorskich

A) Elewacje - Powierzchnie wykonane w narzucie i elementy ciążnione

1. Remont elewacji winien być poprzedzony wykonaniem izolacji przeciwwilgociowej ścian (według odrębnego programu).
2. Pomiary i inwentaryzacja elementów dekoracji architektonicznej,
3. Wykonanie wzorników do rekonstrukcji elementów ciążnionych (gzymsy koronujący i gzymsy dzielące, lizeny),
4. Mechaniczne usunięcie z powierzchni elewacji wtórnych nawarstwień w postaci farb,
5. Odkucie wtórnych tynków cementowych miejscowo wprowadzonych, usunięcie warstwy zniszczonego tynku wapiennego z powierzchni elewacji budynku,
6. Oczyszczenie ceglanego wstępu muru z pozostałości wapiennych tynków, mechanicznie lub metodą hydrodynamiczną (np. agregatem CP),
7. Wykonanie impregnacji wzmacniającej ceglanego podłoża np. preparatem Tiefengrund prod. ISPO, lub Funcosil SN prod. Remmers,
8. Wykonanie warstwy tynku podkładowego na powierzchniach oczyszczonych do cegły z gotowej zaprawy np. Trass-Vorspritz-Mortel prod. Tubag.
9. Wykonanie tynków zasadniczych z użyciem gotowej zaprawy np. Tubag Trass-Kalk Maschinenleichtputz, lub np. zaprawy przygotowywanej z wapna trasowego Tubag Trass-Kalk z płukanym kruszywem kwarcowym o granulacji 0,6-0,8 mm, w stosunku 1:3,
10. Na całej powierzchni elewacji proponuje się założenie siatki zbrojącej z włókna szklanego wtopionej w zaprawę np. Ispo-Uni-Armierungsgewebe (lub inny materiał o analogicznych właściwościach). Siatka zapobiega powstawaniu rys konstrukcyjnych i powstałych na połączeniu dwóch rodzajów tynków.
11. Wykonanie warstwy tynku nawierzchniowego na powierzchniach rekonstruowanych oraz części zachowanych elementów (gzymsy) z zaprawy np. ISPO Klassik,

12. Wykonanie rekonstrukcji profili ciągnionych z gotowych zapraw, np. Tubag Stuckprofilmortal Grob jak warstwa zasadnicza i Tubag STW 0,4 Stuckoplan Spezial jako warstwa wykończeniowa.
13. Impregnacja całej powierzchni elewacji (z wyjątkiem elementów kamiennych) np. preparatem Siliconimpragrunat prog. ISPO.
14. Wykonanie wymalowań końcowych powierzchni elewacji farbami krzemioorganicznymi o zwiększonej zdolności do samoczyszczenia np. Lotusan STO ISPO (według projektu kolorystyki).
15. Wymiana wszystkich okuć blacharskich, niesprawnych i zerodowanych rynien i rur spustowych – na blachę miedzianą (część istniejących w/w elementów wykonana jest z blachy miedzianej, w związku z czym należy je ujednolicić).

B) Elementy wykonane z kamienia

(portale bramne wejść przechodu, zblendowany portal w ścianie przechodu)

1. Rekonstrukcja 2 słupów kamiennych (wys. 180cm) oraz 2 baz (wys. 20cm) portalu bramy wsch. według analogii z analogicznymi istniejącymi elementami w portalu zach.:
 - odkucie istniejących elementów ze ściany, obmiar, wykonanie elementów z bloków kamiennych,
 - montaż wykonanych elementów kamiennych w elewacji przy zastosowaniu np. na wapienno-trasowej zaprawie murarskiej (do układania cegieł i kamieni) Tubag Trass-Werksteinmortal
2. Oczyszczenie powierzchni wszystkich elementów kamieniarki portali z wtórnych nawarstwień (tynki cementowe, nakrop cementowy, farby mineralne), wtórnych uzupełnień ubytków i zanieczyszczeń – mechanicznie, hydrodynamicznie, (CP) oraz chemicznie,
3. Odsolenie poszczególnych elementów kamiennych metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska z kilkukrotnych okładów z wody destylowanej i celulozy lub bentonitu z piaskiem,
4. Dezynfekcja powierzchni kamienia alkoholowym roztworem preparatu Lichenichida 246 prod. Bresciani.
5. Wykonanie izolacji przeciwwilgociowej w dolnych partiach portalu oraz odbojnikach w przyziemiu. Metoda iniekcyjna, np. preparat AIDA Kiesol prod. Remmers lub porównywalny.
6. Wzmocnienie elementów osłabionych (konsolidacja zdeintegrowanego kamienia) przez impregnację preparatem na bazie pochodnych związków krzemioorganicznych o właściwościach hydrofilnych, np. Funcosil Steinfestiger 300 lub 510 prod. Remmers (lub inny środek o analogicznych właściwościach),
7. Uzupełnienie ubytków powierzchni kamienia gotowymi kitami mineralnymi o odpowiednio dobranej barwie, np. Funcosil Restauriermortal prod. Remmers (lub inny materiał o analogicznych właściwościach),
8. Wymiana i uzupełnienie fug pomiędzy kamiennymi elementami np. zaprawą Funcosil Fugenmortal prod. Remmers o odpowiednio dobranej barwie,

9. Sklejenie pęknięć piaskowca żywicami epoksydowymi o wysokiej trwałości np. Aralditeprod. Ciba,
10. Hydrofobizacja powierzchni kamienia impregnatem, np. preparatem Funcosil SNL prod. Remmers.

C) Elewacje - elementy detalu architektonicznego odlewanych

(dekoracja sztukatorska opraw okiennych wstęgowych z palmeta, oraz palmet sklepień przechodu)

1. Mechaniczne oczyszczenie przy pomocy szpachelek, dłutek, itd. z wtórnych warstw zaprawy i farb,
2. Sklejenie pęknięć żywicą epoksydową,
3. Wykonanie impregnacji wzmacniającej zachowanych elementów dekoracji sztukatorskiej np. preparatem Tiefengrunt prod. Ispo lub Funcosil prod. Remmers,
4. Uzupełnienie ubytków przez cyzelowanie powierzchni zaprawą mineralną o kolorystyce zbliżonej do kolorystyki oryginalnej zaprawy, w trakcie uzupełniania należy zwracać uwagę na przywrócenie zatartego zwierzęcego rysunku detalu (zaprawy na bazie spoiw mineralnych np. Funcosil Restauriermortel prod. Remmers, w miejscach o delikatnym rysunku zaleca się przygotowanie drobnoziarnistych kitów na bazie trasy reńskiego i mączki kwarcowej,
5. W razie konieczności rekonstrukcji części w/w elementów odlewanych należy wykonać modele elementów rzeźbiarskich wytypowanych do rekonstrukcji z użyciem zachowanych elementów po dokładnym oczyszczeniu i uzupełnieniu ich powierzchni oraz wykonanie formy z kauczuku silikonowego np. Gumosil do rekonstrukcji zniszczonych elementów dekoracji architektonicznej,
6. Wykonanie odlewów rekonstruowanego detalu architektonicznego z gotowej zaprawy np. Sto Deco Form prod. STO ISPO,
7. Impregnacja całej powierzchni elementów np. preparatem Siliconimpragrunt prog. ISPO.
8. Wykonanie wymalowań końcowych powierzchni elementów (według projektu kolorystyki) farbami krzemoorganicznymi o zwiększonej zdolności do samoczyszczenia np. Lotusan STO ISPO.

D) Konserwacja elementów zewnętrznych metalowych

(dotyczy krat okiennych, bramnych, herbu na elewacji wsch., latarni ściennej z wysięgnikiem)

1. Usunięcie wtórnych, niekorzystnych przekształceń kraty zach. (od strony dziedzińca zamkowego) w postaci przekątnych i poziomych zastrzałów wzmacniających z płaskownika, oraz zamka z kłamką furty. Wprowadzenie zamka z kłamką w stosownej formie i materiale (stalowe), zgodnych z zabytkowym charakterem obiektu. Ewentualne wprowadzenie elementów wzmacniających konstrukcję, w postaci zharmonizowanej stylistycznie i technologicznie (płaskownik przewlekany przez pręty kraty).
2. Uzupełnienie kraty bramy wsch. (od strony ul. zamkowej) o skrzydło furty (być może jest zdjęte i zdeponowane, jeśli nie, należy odtworzyć w formie analogicznej jak skrzydła główne tej bramy).

3. oczyszczenie elementów metalowych z warstw wtórnych i produktów korozji przez piaskowanie na sucho lub mechanicznie,
4. uzupełnienie lub rekonstrukcja części brakujących lub uszkodzonych elementów,
5. sprawdzenie i w razie potrzeby właściwe zamocowanie elementów,
6. zabezpieczenie antykorozyjne powierzchni elementów metalowych farbą podkładową (preparaty z aktywnym inhibitorem korozji, np. produkt Loctite, Hammerite, albo Hector),
7. pokrycie powierzchni elementów metalowych warstwą końcowego wymalowania w kolorze grafit –mat (lub innym, zgodnym z projektem aranżacji elewacji), farby antykorozyjne, np. Hammerite, lub Hector prod. V33.

E) Konserwacja posadzki klinkierowej przechodu

1. Oczyszczenie całości powierzchni posadzki z zanieczyszczeń, wtórnych nawarstwień i uzupełnień ubytków – mechanicznie, hydrodynamicznie, (CP) oraz chemicznie, np. środkiem do czyszczenia klinkieru „Ultrament”. Uzupełnienie brakujących elementów lub wymiana nie nadających się do zachowania, przez wprowadzenie nowych o analogicznych wymiarach i odcieniu.
2. Dalsze etapy prac należy realizować analogicznie jak w części B) – konserwacja elementów kamiennych – od punktu 7.

VIII Materiały źródłowe

1. Studium historyczno-urbanistyczne, Żywiec ze Sporyszem, Zabłociem i Starym Żywcem, PP. Pracownie Konserwacji Zabytków Kraków, 1986r. (Archiwum WUOZ Bielsko-Biała),
2. Badania architektoniczne starego zamku w Żywcu, PP. Pracownie Konserwacji Zabytków Kraków, 1986r. (Archiwum WUOZ Bielsko-Biała),
3. Plan sytuacyjny zamku 1897r. (Zbiory Muzeum w Żywcu),
4. Decyzja wpisu do rejestru zabytków (Archiwum WUOZ Bielsko-Biała)
5. Karta ewidencyjna zabytku (Archiwum WUOZ Bielsko-Biała)
6. Studium historyczno-architektoniczne: Żywiec park – budowle przyzamkowe, istniejące i nieistniejące, oraz projektowane i niezrealizowane” autorstwa Jerzego Wiktora Ruśniaczka i Jana Gołąba z 1989r.

IX Archiwalia

1. Projekt archiwalny tzw. "Nowego Traktu" z 1895r.
2. Projekt archiwalny przebudowy wozowni z 1841r.
3. Archiwalny rysunek inwentaryzacyjny oficyn wokół zamku z 1839r.
4. Fotografia archiwalna z 1938r. przedstawiająca oficynę
5. Projekt metalowej bramy przechodu oficyny wsch.
6. Plan sytuacyjny zamku 1897r. z uwidocznieniem oficyny
(W/w archiwalia w zbiorach Muzeum w Żywcu)